

iudem progenitores suos ab antiquo perstitisse, seseque persistere asserunt etiam de presenti, simulcum omni jure nostro regio, si quoad in eadem possessione Zaykan qualiterumque haberemus, aut nostram e quibuscunque causis, viis modis et rationibus concerneret Majestatem, ac pariter cum cunctis suis utilitatibus et pertinentiis quibuslibet terris fertilibus, arabilibus, cultis, et incultis, agris, pratis, pascuis, campis, fenetis, silvis, nemoribus, montibus, vallibus, vineis, vinearumque promontoriis, aquis, fluviiis, piscinis, piscaturis, aquarumque decursibus, molendinis, et molendinorum locis generalibus et quarumlibet utilitatum et pertinentiarum suarum integritatibus, quovis nomine vocabulo vocitatis, sub suis veris métis et antiquis existentibus premissis, sic ut prefertur stantibus et se habentibus, memoratis Johanni More, Martino, Georgio filiis quondam Halmagy, Vulkul, et aliis prenomminatis eorumque heredibus et posteritatibus universis nove nostre donationis titulo dedimus donavimus, et contulimus (damus, donamus) et conferimus, jure perpetuo et irrevocabiliter tenendo, possidendo, pariter et habendo, salvo jure alieno, harum nostrarum vigore et testimonio litterarum mediante, quae in forma nostri privilegii redigi faciemus, dum nobis in specie fuerint reportate.

Datum in urbe nostra Thatha in festo beate Margarethe virginis et martiris, anno Domini Millesimo quinquagesimo decimo, regnorum nostrorum Hungarie etc. anno vigesimo, Bohemio vero quadrigesimo.

(Eredetije Hunyadi János bírónál Zajkányban.)

A két Rákóczi György főnhatósági joga a két oláh vajdaság fölött cz. a. *Görög Ferencz* érdekes és tanulságos értekezést írt, melyet a Franklin-Társulat adott ki. (Ára 2 kor.) A XIV. században hazánk szomszédságában két oláh állam alakult: Moldva és Havasalföld. A terjeszkedő törökség elől Magyarország, illetőleg Erdély szárnya alatt kerestek menedéket, protectoratust. A főnhatósági viszony Károly Róberttel kezdődik s folyton tart azzal a különbséggel, hogy a XVI. században ezt a jogot az erdélyi fejedelmek gyakorolják. Báthory Zsigmond oly erőssé tette e jogot, mint sem előtte, sem utána senki, t. i. a két vajdaságot egyszerűen Erdély tartományai közé sorozta, teljes fenhatósági joggal. Később Bethlen Gábor alatt az erdélyi politika inkább nyugat felé gravitált, de a főnhatósági viszony fenmaradt.

A Rákócziak azonban már egész erővel érvényesítik kelettel való tervüket. Ha a vajdák az engedelmisséget megtagadják, az évi adó megfizetését elmulasztják, szóval a fejedelmet kihívják, rendszeren trónjukba kerül. Leon, Ilyés Radul, Baszarába Máté havasalföldi vajdák mind az öreg Rákóczinak köszönhették uralmukat, de miatta is veszítették el. Csupán Máté volt mindvégig hűséges szövetségese urának. Hosszú is volt, leghosszabb és békés uralma.

Moldva vajdái hasonlóképp jártak: Sándor, Lupul Vazul, Mogila Iván, Baszarába Nyágul, Mogila Mózes, Lupul, a „*ezigán vajda*“, „*ez a bojtorján és tövis*“, ki örökösen lázadozott, mert a két vajdaságot a maga jogára alatt egyesíteni akarta, — mind Rákóczi segélyével lettek urak, de Rákóczi miatt is lettek trónfosztottak. Számítalan szerződésben fogadják meg a vajdák, hogy az évi adót megfizetik, de megtartani nem igen tetszett. Ezért az öreg Rákóczi Lupullal kereste családi kötelék útján is a békességet. Eleinte Lupul hallani sem akart, később már nem lehetett. Végre is a két Rákóczi erővel, okos politikával megtartotta a két fejedelemség felett való főnhatóságot. Bizonyítja az, hogy 1646-ban is a két vajda katonasága ott harcol az erdélyi fejedelem zászlója alatt, a vallásszabadságért, tisztán magyar politikai czélért. Lupul II. György alatt is nyugtalanzkodott, de bizony csak el kellett nyugodnia a Héttoronyban ország és hatalom nélkül. *II. Györgynek épen az volt az ábrándja, hogy a két vajdaságból s a kozákok tartományából hatalmas és egységes államot teremt Erdélylyel együtt.* Ámde merész terve dugába dőlt a török miatt, mert a vajdák végig kitarítottak mellette. II. Rákóczi György bukásával megszakadt Erdély főnhatósága és a két vajdaság fölött s a tervezett hatalmas aldunai birodalom, mely tán sokszor más fordulatot adott volna Európa politikájának, a keleti kérdésnek mindenestre, megbukott, mert létre sem jött.

A két Rákóczi keleti politikája, — ez a tárgya a Görög vonzó és folyamatos tollal, de nagy alapossággal (oláh forrás munkák felhasználásával is) megírt értekezésnek.

Kristóf György.

— „**Piscevics orosz tábornok vándorlásai és kalandjai**“ jelentek meg nemrég a Franklin-Társulat kiadásában, a szláv eredeti után *Huszár* Imre fordításában (Bpest, 1904. 8-adrét 325 lap). Piscevics emlékiratainak az kölesönöz reánk nézve különös érdekességet, hogy írója magyarországi szerb volt, a ki a szlavoniai határőrvidéken született (1731-ben), Szegeden tanult, majd az osztrák-magyar hadseregben (a szlavoniai határőrezredben) szolgált s francziák elleni hadjáratban a Rajna mellett, atyja oldalán, a ki százados volt. Ő 1746-ban lett hadnagygyá. A magyarok ez időben erélyesen követelték a szerb határőr ezredek feloszlatását, a mi miatt a szerb nég között nagy izgalom támadt és sokan kivándoroltak Oroszországba, a hol Erzsébet czárné letelepítette őket s katonai ezredekot alkotott belőlük.

A fiatal Piscevics is Oroszországba vágott és sok viszontagság után kivándorolt fiatal nevével Oroszországba. Igen érdekesen írja le a kivándorolt szerbek életét „*Új Szerbia*“ területén (a Bug és Dnyeszter között), a hol az 1741-ben kiköltözött *Horváth Iván* tábornok (Grassalkovich Antal keresztfia) parancsnoksága alatt, mások pedig *Sevics* tábornok alatt „Szlaveno Szerbia“ területén a

Donecz és Laguna mellett telepítettek le. Itt telepedett le Pisesevics is, mint lovaskapitány. Az oroszok a *magyar huszárságot* ez által iktatták be hadiszervezetükbe.

Nemsokára titkos megbízatással Magyarországra küldetett, hogy a montenegrói menekülteket a határőrvidékről Oroszországba szállítsa. Jellemző őszinteséggel írja le, mily rút visszaélések történtek ezzel az állítólagos montenegrói kivándorlással. Montenegróiak helyett mindenféle csöcseléket „csupa merő tolvajok és részeges korbhelyek“ hadát csöcsítette össze egy szélhámós montenegrói vladika s küldötte hozzá Triesztből, kiket aztán neki Magyarországon át Oroszországba kellett szállítania 1757-ben.

Pisesevics ezután udvari szolgálatban alkalmaztatott Erzsébet czárné környezetében. Nem sokára újabb megbízatással küldetett Erdélybe, hogy a czárné számára magyar lovakat vásároljon. Az emlékiratnak ez a része érdekelhet minket leginkább. Élénken írja le erdélyi útazását. Kolozsvárt 2 napig időzött; innen Szász-Fenesre ment gróf *Mikes* ménese megtekintésére. „Alig, hogy a lovakat megláttam, (úgymond) azonnal tisztába voltam magammal, hogy itt fogom bevásárlásaimat megtenni, mert az egész loanyag gyönyörű és kifogástalan volt“. „Ilyen kifogástalan fajlovakat még soha se volt alkalmam látni“. Ki is válogatott vagy 20 darabot s elment megvenni a grófhhoz *Maros-Ujvárra*. Itt az öreg, büszke, zsémbes gróf barátságatlanul fogadja s szóba sem akar állni vele, mert úgy sem képes azokat megfizetni. Végre megegyeznek s 28 lóért fizetett 1380 aranyat. Visszatérő útjában a Beszkidekben szerencsétlenség érte: neje, kis fia Felső-Szvindiknél egy vízáradásba fúlt. Ő a lovakkal szerencsésen megérkezett Szentpétervárra s nagy örömet okozott a szép magyar lovakkal a czárnénak.

Az emlékirat utolsó része lengyelországi táborozását beszéli el Ponyatovszki Szaniszló királylyá választásakor. A nagyérdékű emlékiratnak kiadott része 1767-ig terjed. Ára 2 korona 50 fillér.

Római sírkő-lelet. A Torda helyén és határán feküdt Potaiassa romjaiból az utóbbi időben is több apróság került napfényre, melyek nagy részét *Téglás* István gyűjtötte egybe. Közlebről a Csetri György csizmadia mester szőlőjében egy terjedelmes sírkövet ástak ki és annak felírata egy oly érdekes kőokmány, mely Potaiassa város 1700 évek előtt élt polgármesteri családjára vonatkozik. A felírat a *Téglás* István megfajtése szerint a *Valerius Maximus* potaissai polgármester 29 éves korában és három árva hátrahagyásával elhunyt leányára, *Veleria Maximillára* vonatkozik, kinek emlékére állították ezt a sírkövet, az édes apja, továbbá anyja *Valeria Mascilla* és gyászoló férje: *Piro Aelius Tertus decurio*.